

Zbořil, Blahoslav

[Leppin, Zdeněk. Filosofie hodnot a naše doba: (úvod do problematiky axiologie)]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická.
1970, vol. 19, iss. B17, pp. 172-174

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/106912>

Access Date: 18. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

mnoha místech osvěžit. Na str. 16 postrádáme uvedení Dieterichovy knihy *Terra Mater*, nápis na str. 19, pozn. 36 je hexametrem, Flónovo pojmenování Platóna neznamena svatý, ale božskou, nadpřirozenou silou proniknutý, podobně jako mluví Homér o meči apod. (str. 20, pozn. 43).

Ve druhé části knihy se autor věnuje v kapitole 7. výkladu o tom, že Naassejský traktát je významným dokladem mimokřesťanské gnose, v kapitole 8. podává jeho překlad a v kapitole 9. ukazuje na význam gnose, který sahá v názorech Berďajeva, Junga, Jonase a celou řadu dalších až do dnešní doby. Je škoda, že autor výrazně nezdůraznil, proč řadí Traktát ke gnosi a ne k hermetismu jako Nilsson (GGR II, 605), příp. že nepodal vlastní definici gnose.

Protože vlastním téžiskem knihy je nepochybně překlad a výklad Traktátu, podaný na str. 44–51, věnujeme se mu obšírněji. Autor se opírá — podle svého tvrzení na str. 42 a 43 — o text *Wendlandův*, avšak podává též dělení Reitzensteinovo. Zde jsme nemohli zjistit, zda podle *Reitzensteinova* Poimandra nebo podle *Reitzenstein-Schaefer*, *Studien zum antiken Synkretismus aus Iran und Griechenland* — srov. Nilsson, GGR II, 605⁵, obě edice mají totiž odlišné parafrování.

Hipp. ref. haer. V: 7, 3: *Rekové říkají, že člověka zrodila sama země, která na počátku získala krásný dar: touhu stát se matkou...*, čti: *zrodila země jako první* (tj. z bohů), *získavši si tento čestný úděl* (tj. od bohů) *a chtějí, aby se stala ne matkou... ale...*; 7, 4: *Kurétů z Idu* čti *Idy* (totéž 9, 9); 7, 8: *nevyslitelná* čti *nenalezitelná* (vzhledem k předchozímu výkladu); 7, 10: *každá bytost svým způsobem touží po duši* — zde nevhodná úprava textu. 7, 11: *Asyřané tomu říkají se nevztahuje na předchozí to, co se žíví, nýbrž na vynechaný výklad o touze po duši!*; *A právě potravou se rozšiřuje to, co se žíví* čti *A to, co se přikládá, to je potrava toho, co se žíví*; 7, 12: *i duše, oddělená od Afrodítý — příčinou zrodu, je smrtelná* čti *smrtelná jaksi je duše Afrodítina, jsouc oddělená od rození* (ve vynechané větě je Afrodita rovna rození); *Když však Seléné zatouží... pak i vyšší stvoření touží po duši* čti *Kdykoliv... stavba vyšších bytostí potřebuje nadto* (že jde o vyšší) *i duše*; 7, 22: *jak známo* čti *podle shodného názoru*; 7, 24: citát je v originále vyjádřen futurem; 7, 25: *pády hvězd... působeně hybatelem všech věcí* čti: *dostávají se do pohybu od toho, co hýbe vším; které je příčinou všeho zrodu, říkají, že není žádnou z těchto věcí* čti *příčinou všeho, co se rodí, ... není ničím z toho, co se rodí; ... Tak to, co hýbe vším, je nehybné, neboť ten, který působí všechen vznik, ...* čti: *A právě pro toto říkají, že to, co všechno uvádí do pohybu, je nehybné. Zůstává totiž tím, co vytváří všechny věci a nestává se ničím...*; 7, 29 a 31: výrobce pro démiúrga není vhodné, protože výklad na str. 28 hovoří o démiúrgovi; 7, 37: vynecháno *šustící*, které je tu podstatné; 7, 41: *Jouze* čti *Jozue*; 8, 2: *se navíc narodili čti se totiž*; 8, 19: *podobá je složená* čti *vytvořena* (peplastai); 8, 21: doplnit podle řeckého textu!; 8, 23: čti 22; *pohřbený* čti *jako by byl*; 8, 32: *a lidé — perly toho Nezobrazitelného uvězněného ve hmotě plodu* čti: *perly jsou onoho Nezobrazitelného plody vržené do hmoty*; 8, 39: *střežené mystérium* čti *na něž lze popatřit* (epoptikon); 8, 40: *je pro Athéňany současné* čti *je i u Athéňanů*; 8, 41: *Elesis* čti *Eleusis*; 8, 43: *Větší díly smrti dosahují lepšího údělu* čti *větší podíly dosahují větších přidělů...*; 8, 44: *...protože ti, kdo tam umírali, „dosahují lepšího údělu“* čti: *Ti totiž* (tj. ze zasvěcených do velkých mystérií), *kdož dosáhl podsvětních podílů „dosahují větších přidělů“*; 9, 4: zkráceno nevhodně: *Otec. Jakožto syn...*; 9, 9: *do fobejské písně harf* nepěkně vyjádřeno.

Výrazným nedostatkem knihy je to, že tu chybí rejstřík, což ovšem se v poslední době vyskytuje u akademických publikací častěji. Seznam literatury neodlišuje primární a sekundární literaturu. Je s podivem, že autor řadí prameny pod vydavatele a dokonce pod překladatele. Přes tyto připomínky je Pokorného publikace pozoruhodným a úspěšným příspěvkem ke složité problematice, jenž by neměl ujít pozornosti těch, kdož se touto otázkou anebo s ní spojenými okruhy zabývají.

Radislav Hošek

Zdeněk Leppin: Filosofie hodnot a naše doba; Svoboda, Praha 1968, 126 stran.

Leppinova poutavě psaná knížka přichází velmi vhod; je pokusem o nástin marxistické axiologie a vyplňuje tak citelnou mezeru v naší filosofické literatuře.

Autor vysvětluje nejprve různý smysl slova hodnota a dokazuje nezbytnost mar-

xistické axiologie. Jeho stručný výklad, proč marxismus axiologii po dlouhá léta úplně odmítal jako disciplínu buržoazní, je myslím velice výstižný. Marx a Engels nekladou si otázky typu axiologického, jaká společnost by být měla, nýbrž řeší otázky vědecké, jaká společnost je a podle jakých zákonů se mění. Marx chápal marxistickou filosofii jako vědu, a proto nemohl do ní vnášet žádnou problematiku axiologickou. To, co bude, je i tím, co být má. Tímto způsobem lze však usuzovat jen za předpokladu, že objektivní vývojové tendence lidské společnosti směřují k lepším a svobodnějším stavům. Ve vědeckém postoji k těmto problémům je axiologické hledisko aspoň implicitně obsaženo. Ale tváří v tvář realitě se všechny představy o tom, že to, co být má, je to, co bude, ukazují nadčasově a absolutizující. Zrod nové společnosti přináší tolik obtíží, konfliktů a nedostatků, že cítíme kontrast každodenní skutečnosti s původními představami a jsme nuceni hledat cesty a prostředky k nápravě. Marxovy představy o budoucí společnosti jeví se nám spíše ideálem, který se daří jen částečně uskutečňovat. Rozpor mezi tím, co je, a tím, co být má, jeví se nanejvýš aktuální a s ním stává se i nanejvýš aktuální axiologie sama. Myslím, že potřeba marxistické axiologie nemohla být zdůvodněna lépe.

Za ústřední problém axiologie považuje autor, co je nejlhlubším a nejzákladnějším zdrojem a pramenem hodnotového charakteru nebo hodnotové dimenze, zda jsou to procesy objektivní či subjektivní. Podle rozličných způsobů řešení této otázky rozlišuje autor pojetí: 1. subjektové, 2. objektové, 3. vztahové.

Leppin začíná výkladem relačního pojetí, ale shledává, že se tu setkáváme opět se subjektivním i objektovým pojetím. Proti pojetí Ehrenfelsovu, subjektivistickému, staví svůj objektivní relativismus (B. Zbořil, Poznání hodnocení a tvoření norem, Ostrava 1947). Každému realistovi je jistě sympatické, že Leppin vychází z hlediska rze realističtějšího. Leppin se potýká úporně se svým problémem a mluví dokonce o subjektobjektové hodnotové antinomii (str. 26). Přitom nepozoruje, že se točí namnoze v kruhu a že faktor subjektivní i objektivní v postoji axiologickém na počátku svých úvah již předpokládal. Mám dojem, že Leppin přenáší příliš problematiku noetickou do axiologické. Jistěže jsou v axiologii směry převážně subjektivistické a na druhé straně zase objektivistické; v axiologii není však ryziho subjektivismu ani ryziho objektivismu, kdežto v noetice se setkáváme s oběma těmito extrémy. V noetice je problém poměru subjektu a objektu problémem opravdu ústředním, narážíme naň stále při řešení kteréhokoli problému noetického a definičního jeho rozřešení leží v nedozírnu. V axiologii tomu tak není. Již sám základní axiologický postoj předpokládá činitele subjektivního i objektivního. I když uznáváme existenci hodnoty absolutní, neznamená to ještě, že není hodnotou pro nikoho. Křesťanství vidí např. v Bohu hodnotu absolutní, hodnotu o sobě, hodnotu naprosto objektivní, ale tato hodnota je zároveň hodnotou pro veškeré lidstvo, jak je patrné již z Kristova přikázání: Milovati budeš Pána Boha svého... Na druhé straně není ani ryziho subjektivismu v axiologii. Hodnota nemůže být nikdy určena faktory čistě subjektivními. Je-li něco např. předmětem našeho zájmu, závisí to v každém případě též na jeho objektivních kvalitách. Lze říci, že již v každém základním pojetí hodnoty je spoluúčast obou faktorů (ovšem v nestejně míře) vyznačena. Axiologie nutně počítá s faktorem subjektivním i objektivním při hodnocení, takže tu není žádného neřešitelného sporu, žádné antinomie. Pojem hodnoty není proto méně jasný, protože hodnota je určována jak faktorem subjektivním, tak i objektivním.

Zajímavé je, že noetický krajní subjektivismus bývá spojen s krajním myslitelným axiologickým objektivismem; tak je tomu třeba u Berkeleyho, věřícího pevně v Boha. Opačně zase krajně objektivistické stanovisko noetické bývá spojeno s axiologickým subjektivismem, jako je tomu u R. B. Perryho. Z těchto důvodů nepojal jsem ve své knize tento problém za ústřední problém axiologický, nýbrž problém poměru poznání a hodnocení a dále problém podstaty hodnoty. (Zde byly v dějinách axiologie všechny logicky možné poměry dvou pojmů vyčerpány a úporně hájeny, hodnota byla pak v dějinách filosofie pojímána zcela kontrárně a zařazena do všech základních logických kategorií.) Naproti tomu účast subjektivního i objektivního faktoru při hodnocení uznávají aspoň do určité míry axiologové všichni.

Leppin se pak pokouší o marxistické pojetí axiologických jevů a přináší tu mnoho cenných myšlenek. V určování podstaty hodnoty blíží se Leppin velice mému pojetí, snad více, než si přiznává. Není to poprvé, co moje axiologické stanovisko bylo označeno jako marxismu velice blízké. Stalo se tak již ve sborníku marxistických studií Vzestup, red. Arn. Kolmanem, v čl. M. Jodla O společenském smyslu mravních

hodnot a norem na str. 220–221; tento sborník vyšel nedlouho po únoru 1948. Děje se tak bezděčně i v knize Leppinově. Zásadní rozdíl je tu pouze v tom, že Leppin si neklade problém nejvyšších ideálů lidstva. V poslední kapitole „Hodnoty v životní praxi člověka“ najdeme řadu bystrých postřehů, zejména však je nutno souhlasit s názorem, že „jedním z nejzákladnějších předpokladů existence a rozvíjení společnosti je vzájemná tolerance, respekt vůči rozličným hodnotovým postojům...“, tedy opravdová demokracie na všech úsecích života“.

Vcelku možno říci, že knížka Leppinova je dobrým úvodem do axiologie, i když myslím, že závažnost problému subjekt–objekt je velice přeceněna.

Blahoslav Zbořil

Igor Hrušovský: Kapitoly z teórie vedy; SAV, Bratislava 1968, 384 stran.

Celé dílo s výjimkou Úvodu má charakter reediční. Jde však o reedici tematickou a výběrovou. Znovu jsou v této knize publikovány práce a vybrané kapitoly obírající se teorií vědy. Výběrovost je determinována také autorovým přesvědčením, že pozitivním rysem filosofické práce je to, že se primárně orientuje na nejvlastnější a vnitřní problematiku filosofie a že jejím nedostatkem je rozbor aplikované problematiky, která je dobově determinována a podléhá etapové ideologizaci.

V každém případě je neobyčejně cenné, že všechno podstatné z knihy Teória vedy (1941) a z knihy Vývin vedeckého myslenia (1942) bylo zde znovu uveřejněno, a to hlavně proto, že tyto práce se dají sehnat – zvláště v českých zemích – jen s velkými potížemi. (Charakteristiku otázek řešených v těchto dvou spisech i v některých drobných článcích s výčtem tehdejších recenzí obou spisů, jakož i pokus naznačit jejich základní zdroje viz v mé stati K některým živým problémům z díla Igora Hrušovského, Filosofický časopis CSAV, 1967, 2, str. 178.) To se týká i spisu Francis Bacon a rozkvet anglickej filozofie (1945), z něhož jsou však v anotovaném díle uveřejněny z důvodů tematickovýběrových jen dvě kapitoly (o Baconově významu, hlavně o jeho významu jako vědecké osobnosti, a o Baconově úsilí přispět k vědecké syntéze). Z knihy Engels ako filozof (1946) je do tohoto díla zařazena jen jedna kapitola (Dialektika poznania).

Pro studium té etapy vývoje Hrušovského-filosofa, která předcházela jeho uvědomělé snaze o marxizaci dosavadního vlastního filosofického úsilí, je nejvýznamnější spis Problémy noetiky (1948), který je v díle uveřejněn v plném rozsahu (ovšem bez Úvodu a Závěru).

Ze spisu Strukturation und Apperzeption des Konkreten (1966) jsou na závěr díla zařazeny dvě kapitoly (Dialektika struktúry a Dialektika apercepce). V nich se autor – podle mého názoru na podstatně vyšší úrovni – vrací k některým problémům, jež řešil hlavně ve zmíněné předmarxistické etapě svého vývoje. Zařazení obou těchto kapitol do anotovaného díla možno jen přivítat.

Ludvík Tošenovský

Miroslav Král: Věda a civilizace; Svoboda (edice InSTITUTE a společnost), Praha 1968, 168 stran.

Autor svou práci rozdělil do dvou částí; v I. zkoumá vývojovou logiku lidské poznávací činnosti a ve II. se zamýšlí nad vědou jako sociální skutečností. I. část začíná rozbořem substančního a systémového myšlení ve vědě. Ten první typ myšlení se pak demonstrovuje rozbořem vědění ve starověku a středověku, ten druhý na novodobé klasické a moderní vědě. Moderní vědě je věnována poměrně velká pozornost, zvláště systémovému myšlení v teorii relativity a v atomové fyzice, biologické a filosofické kritice fyzikálních systémů, systémovému výkladu cílových procesů z hlediska kybernetiky a systémovému myšlení ve společenských vědách.

V II. části autor nejdříve analyzuje vztah mezi člověkem a technikou, a to tak, že začíná zamýšlením nad technikou jako objektivizovanou informací, pak se obírá relací mezi vědou a technikou, dále hlavními etapami techniky (od techniky pracovních nástrojů, přes techniku mechanizovanou a automatizovanou až k technice kybernetické) a své úvahy končí svou charakteristikou stavu a blízkých perspektiv